

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΣΤ'

Η ΓΛΩΣΣΑ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩΙ

Ἰ π δ
Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΓΛΩΣΣΑ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ.

Υ π ό

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Α΄.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΓΛΩΣΣΑ

Αὕτη ἐγνώσθη κυρίως διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Κ. Καραπάνου ἀνευρεθεισῶν ἐπιγραφῶν, κατὰ τὰς ὑπ' αὐτοῦ γενομένας ἐν Δωδώνῃ ἀνασκαφάς, καὶ αἰτινές ἐδημοσίευσεν κατὰ πρόωτον εἰς τὸ ἔργον του «Dodone de et ses ruines Paris 1878». Ἐκ τούτων αἱ περιέχουσαι ἐρωτήσεις πρὸς τὸ μαντεῖον τῆς Δωδώνης (ὑπ' ἀριθ. 1557—1598 τῆς συλλογῆς Ο. Hoffmann) εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον γεγραμμένα οὐχὶ εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν, ἀλλ' εἰς τὴν διάλεκτον τῶν τόπων, ἐκ τῶν ὁποίων κατήγοντο οἱ ἐπερωτῶντες τὸν Δωδωναῖον Δία. Ἄλλὰ καὶ αἱ ὑπόλοιποι, τὰς ὁποίας ἐπεξεργάσθη καὶ ἀνεδημοσίευσεν ὁ Fick ἐν τῇ συλλογῇ Collitz - Bechtel (ὑπ' ἀριθ. 1334 κ.έξ.), εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἀττικὴ Κοινὴ ἐξηπλοῦτο ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἐξέβαλλε τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου τὰ ἰδιορρυθμότερα ἐκ τῶν διαλεκτικῶν στοιχείων των, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ γνῶσις τῆς διαλέκτου τῆς ἀρχαίας Ἡπείρου, τὴν ὁποίαν ποριζόμεθα ἀπὸ τὰς ρηθείσας ἐπιγραφάς, εἶναι ἀνεπαρκὴς καὶ ἐλλιπής. Ὀλίγα εἶναι ἐπομένως τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, τὰ ὁποῖα δυνάμεθα μετὰ μεγαλυτέρας ἢ ὀλιγωτέρας πιθανότητος ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὴν διάλεκτον τῶν ἀρχαίων Ἡπειρωτῶν. Ἐκ τούτων τὰ κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς :

1) Ἡ χρῆσις τοῦ φ ἀντὶ τοῦ θ : φεός, φύων ἀντὶ τῶν θεός, θύων κ.ο.ύ.κ.
2) Τὸ διπλοῦν ττ ἀντὶ τοῦ διπλοῦ σσ, ὅπως καὶ εἰς τὴν ἀττικὴν, τὴν βοιωτικὴν καὶ φθιωτικὴν διάλεκτον. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ κοιτὶς τοῦ διπλοῦ ττ ἦτο ἡ ἀρχαία Ἡπειρος, ἐξ αὐτῆς δὲ τοῦτο βαθμηδὸν ἐξηπλώθη (ὡς θεωρεῖται πιθανόν) καὶ εἰς τὰς ρηθείσας διαλέκτους.

3) Ρήματα εἰς —είω ἀντὶ —εύω, λ.χ. μαστεῖω ἀντὶ μαστεύω=ἐπιζητῶ, ἐπιθυμῶ κλπ. Τὰ ρήματα εἰς —είω ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἠλιακὴν διάλεκτον.

4) Ἐθνικὰ ὀνόματα εἰς —άν, —ἄνες : Ἀθαμᾶνες, Αἰνιάν, Ἀπιντάν, Ἀρκτᾶνες, Ταλαῖνες κλπ. εἰς —τός : Καρτατός, Κλαθιατός, Ὀριατός, Φοιγιατός κλπ. καὶ εἰς —ωπός : Καριωπός, Καρωπός, Κασσωπός, Κοιλωπός κλπ.

5) Ἰδιωματικαὶ λέξεις, τὰς ὁποίας ἀναγινώσκωμεν παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ : ἄλαξ=πῆχυς, ἄσπαλος=ἰχθύς, δάξα=θάλασσα, κάστον=ξύλον, λητήρ—ἦρες=ἱεροὶ στεφανηφόροι, μάνυ=μικρὸν κλπ.

Ἡ ἔκτασις καὶ φυσικὴ διάπλασις τῆς Ἡπείρου διατεμνομένης πανταχοῦ ὑπὸ ὄροσειρῶν ἀποτόμων καὶ δυσυπερβλήτων, προσέτι δὲ ἡ ἀκόμη καὶ σήμερον ἑλλιπεστάτη καὶ πρωτόγονος συγκοινωνία της καὶ ἡ παρεμβολὴ καὶ ἐνσφήνωσις μεταξὺ τῶν ἑλληνοφώνων κατοίκων της διαφόρων πληθυσμῶν ξενοφώνων, ἠυνόησαν, ὡς εἶναι φυσικόν, μεγάλως τὴν ἀνάπτυξιν πολλῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων. Ἡ διάλεκτος τῆς Ἡπείρου παρουσιάζει κατὰ ταῦτα σπανίαν καὶ ἀξιοσημείωτον κατὰ τόπους ποικιλίαν. Ἀφίνω κατὰ μέρος τὰ κουτσοβλαχικὰ ἰδιώματα τῶν εὐαρίθμων βλαχοφώνων τῆς Β.Α. Ἡπείρου καὶ τῶν χωρίων Συρράκου καὶ Μετζιντιέ, καθὼς καὶ τὰ τῶν ἄλβανοφώνων δυτικῶν παραλίῶν της ἀπὸ τῆς Χιμάρρας μέχρι τῆς Παραμυθίας. Εἰς τὸ ἀνά χειρας ἄρθρον θὰ ἐξετασθοῦν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς μόνον τὰ ἑλληνικὰ ἰδιώματα τῆς Ἡπείρου.

Ταῦτα δύνανται νὰ διαιρεθοῦν εἰς τρεῖς τάξεις : 1) εἰς τὰ ἀρχαιώτερα καὶ συντηρητικώτερα καὶ ἐπομένως πλησιέστερα πρὸς τὰ λεγόμενα «νότια» νεοελληνικὰ ἰδιώματα, 2) εἰς τὰ ὑπαγόμενα εἰς τὴν ὁμάδα τῶν καλουμένων «βορείων» νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων καὶ 3) εἰς τὰ «ἡμιβόρεια» ἠπειρωτικὰ ἰδιώματα.

Εἰς τὴν πρώτην τάξιν ἀνήκει τὸ ἰδίωμα τῆς Χιμάρρας, ἔτι δὲ διαφόρων χωρίων τῶν ἐπαρχιῶν Δρυϊνουπόλεως (Ἀργυροκάστρου), Δελβίνου καὶ Παραμυθίας (Μπουλιαράτων, Λεσνίτσης, Ποπόβου κλπ., κατὰ τὰς πληροφoρίας, τὰς ὁποίας ἠρύσθη ἐξ ἀνεκδότου γλωσσικῆς συλλογῆς τοῦ Δ. Σάρρου). Εἰς τὰ ἰδιώματα ταῦτα (ὅπως καὶ εἰς τὰ νότια ἐν γένει ἰδιώματα τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος) οὔτε τὰ ἄτονα ε (= ε καὶ αι) καὶ ο (= ο καὶ ω) μεταβάλλονται, οὔτε τὰ ὡσαύτως ἄτονα ι (= ι, η, υ, ει, οι, υι, η) καὶ ου ἀποβάλλονται. Ἰδιορρυθμότερον καὶ ἀρχαιώτερον μεταξὺ τῶν ἰδιωμάτων τούτων φαίνεται τὸ τῆς Χιμάρρας, εἰς τὴν ὁποίαν λέγονται ἄνευ συνιζήσεως : ἡ ἀγνέα (= ἡ ἄγνος), κομαρέα, μελικοκκέα, ξυλοκερατέα, ψοφέα, σταλαματέα κλπ., πέος — πέο (ἀντὶ ποῖος ἢ ποιός) κλπ., ὅπως καὶ τὰ τοπωνύμια Κρανέα, Μελισσονέα, Καστανέος κ. οὕ. κ.

Ἡ ἀπόκεντρος γεωγραφικὴ θέσις καὶ ἡ διάπλασις τοῦ ἐδάφους τῆς βορειοηπειρωτικῆς ταύτης ἐπαρχίας, καθὼς καὶ ἡ ἀπομόνωσις αὐτῆς ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἑλληνοφώνων Ἡπειρωτῶν, καὶ διὰ τοὺς ρηθέντας γεωγραφικοὺς λόγους καὶ διὰ τὴν παρεμβολὴν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς λοιπῆς Ἡπείρου πληθυσμῶν ἄλβανοφώνων συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀπομόνωσιν καὶ τῆς διαλέκτου τῶν Χιμαρριωτῶν καὶ εἰς τὴν βραδυτέραν ἐξέλιξιν της. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ ἀρχαιώτερος χαρακτῆρ της καὶ ἡ διάσωσις ἱκανῶν στοιχείων λεξιλογικῶν φωνητικῶν κλπ. τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς. Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ ἑλληνικότης τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Χιμάρρας (Ἀνδρεχώρα, Ἀπέλιστρα, Βήσσα, Γράμματα, Γυπέα, Γωνία, Δέμα, Διπόταμον, Κάκοψον, Κάλοψον,

Κρωτήρι, Περιθώρι, Παγά, Ραχώνες, Σπήλαια, Σταυρίδι, Φυτά, Χάος κλπ) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς πολλὰς ξενικὰς τοπωνυμίας τῶν λοιπῶν ἠπειρωτικῶν ἐπαρχιῶν.

Εἰς τὴν δευτέραν τάξιν, ἤτοι εἰς τὴν τῶν «βορειοελληνικῶν» ἰδιωμάτων, ἀνήκουν τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ἰδιωμάτων τῆς Ἡπείρου, ἤτοι τὰ τῶν περιφερειῶν Πωγωνίου, Κονίτσης, Ζαγορίου, Ἰωαννίνων, Ἄρτης, Πρεβέζης κλπ. Κύριον ἐπομένως χαρακτηριστικὸν τούτων εἶναι ἡ μεταβολὴ τῶν ἀτόνων *e* (*ε* καὶ *αι*) καὶ *o* (*ο* καὶ *ω*) εἰς *i* καὶ *ou*, ἔτι δὲ ἡ συχνὴ ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων *i* (*η*, *ι*, *υ*, *ει*, *οι*, *υι*, *η*) καὶ *ou*.

Οὕτως οἱ λαλοῦντες τὰ ρηθέντα ἰδιώματα ἀντὶ τῶν κοινῶν ἀμπέλι, φέρει, πιάνει, πιάνου κλπ. λέγουν ἀμπέλ', φέρ', πιάν', πιάν'ν καὶ ἀντὶ τῶν ἀνθρώπου, παιδεύομαι κλπ. λέγουν ἀνθρουπους, πιδεύουμι κ.ο.ύ.κ. Ἡ ἀποβολὴ ὁμοῦ τῶν ρηθέντων ἀτόνων *i* καὶ *ou* δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ εἰς ὅλα τὰ μνημονευθέντα ἰδιώματα. Ἀλλαχοῦ μὲν εἶναι συχνοτέρα καὶ αἱ ἐξ αὐτῆς προκληθεῖσαι φωνητικαὶ καὶ ἄλλαι ἀλλοιώσεις εἶναι μεγαλύτεραι καὶ ἀδρότεραι, ἀλλαχοῦ δὲ ταῦτα εἶναι σχετικῶς ὀλιγώτερα.

Οὕτω λ.χ. εἰς μὲν τὰ ἐν τῷ ΒΔ τμήματι τῆς Ἡπείρου κείμενα Ζαγοροχώρια λέγουν μοιράζου, μοιράδ', πειράζου, παράδειςους κ.λ., ἀλλ' εἰς τὰ Τζουμέρκα καὶ εἰς ἄλλας περιοχὰς τῆς Ἡπείρου συγκόπτουν τὰ ἄτονα *i* καὶ *ou* περισσότερον τῶν Ζαγορισίων, δι' ὃ καὶ ἀκούει τις ἐν αὐταῖς μ'ράζου, μ'ράδ' ἢ μβράζου, μβράδ' (κατ' ἀνάπτυξιν τοῦ φθόγγου *b* μεταξὺ τῶν ἀρκτικῶν συμφώνων), π'ράζου, παράδ'σους ἢ παράτσους κ.ο.ύ.κ. Ἀτυχῶς τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ἠπειρωτικῶν ἰδιωμάτων εἶναι ἀκόμη ἀμελέτητα καὶ διὰ τοῦτο αἱ περὶ αὐτῶν γνώσεις μας εἶναι καὶ πενιχραὶ καὶ ἑλλιπεῖς, εἰς πολλὰ δέ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, καὶ ἀνακριβεῖς.

Ὀλίγα ἐπομένως ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων γνωρισμάτων ἐνίων ἐξ αὐτῶν δυνάμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος ν' ἀναφέρωμεν. Τὸ ἰδίωμα λ.χ. τῶν Ἰωαννίνων (ὁμιλούμενον καθαρώτερον εἰς ὠρισμένας συνοικίας των: τὴν Καλούτσιαν, τὴν Καραβατιὰν κ.λ.) χαρακτηρίζεται κυρίως διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ φθόγγου *i* μεταξὺ τοῦ τελικοῦ *—s* καὶ τῆς ἐπομένης προσωπικῆς ἀντωνυμίας *μ(ου)*, τῆς ὁποίας ἀποβάλλεται ὡς ἀτόνου καὶ ἐγκλιτικῆς τὸ *ou*, οὕτω δὲ λέγεται: *οὐ πατέρας—ι—μ'* = ὁ πατέρας μου, *τ'ς μάννας—ι—μ'* = τῆς μάννας μου, *μόνους—ι—μ'* = ὁ μόνος μου, *ποτές—ι—μ'* = ποτέ(ς) μου κ.λ.

Τὸ ἰδίωμα τῆς Κονίτσης διακρίνεται ἰδίως διὰ τὴν ἰδιορρυθμὸν κλίσιν τοῦ ρήματος: ἐφαγάμαν, ἐχασάταν, ἐπουλησάταν, κ.λ. = ἐφάγαμε, ἐχάσατε, ἐπωλήσατε κ.ο.ύ.κ. καὶ διὰ τὴν οὐρανικωτέραν προφορὰν τοῦ *σ* (γαλλ. = *ch*) πρὸ τῶν λεπτοτέρων φθόγγων *e* (= *ε*, *αι*) καὶ *i* (*ι*, *η*, *υ* κ.λ.): *εἰchi*, *κchέρου* = εἶσαι, ξέρω κ.λ. Ἰδιορρυθμότατον φαίνεται τὸ ἰδίωμα τῶν Σαρακατσαναίων νομάδων, τὸ ὁποῖον ἐμελέτησεν εἰδικῶς πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὁ Δανὸς ἑλληνιστῆς Carsten Höeg (βλ. τὴν ἐν τέλει τοῦ ἄρθρου βιβλιογραφίαν).

Τὰ χαρακτηριστικώτερα γνωρίσματά του εἶναι: 1) ἡ ἀνοικτοτέρα προφορὰ τοῦ *e* (*ε*, *αι*) πρὸ τῶν φθόγγων *a*, *o*, *ou* τῆς ἐπομένης συλλαβῆς

2) ἡ τροπή τῶν οὐρανικῶν κ, γ, χ εἰς ὑπερωικά, ὅταν ἀποβάλλεται μετ' αὐτὰ ἄτονον ι (ι, η, υ κλπ.) καὶ ἀκολουθῆ σύμφωνόν τι, λ.χ. Γεωργάκις — Γιουργάκ'ς ἢ Γιουργάξ, Γιαννάκις — Γιαννάξ, ἔχουσα — ἔχσα, ἔχεις ἔχς, γυναῖκες — γυναῖκις κ. οὐ. κ. 3) αἱ δεικτικαὶ ἀντωνυμιαὶ αὐτεῖνους = αὐτὸς καὶ ἰκειὸς = ἐκεῖνος 4) ἡ ἰδιόρρυθμος κλίσις τῶν εἰς (—έω)— ὦ ρημάτων : πλῶ ἢ πλείου — πλεῖς — πλεῖ — πλεῖμι — πλεῖτι — πλᾶν καὶ παθητ. πλειῶμι — πλειῶσι — πλειῶτι — πλειῶμαστι — πλειῶσσι — πλειῶντι = πωλοῦμαι κλπ. Οὕτω τὸ δημῶδες ἄσμα :

ἀπὸ τί σειρά κρατεῖσθαι,
κι' ὄλο σειέσαι καὶ λυγιέσαι ;

λέγεται παρὰ τῶν Σαρακατσαναίων :

ἀπὸ τί σειρά κρατεῖσθαι
κι' οὐλο σειῶσι καὶ λυγιῶσι ;

5) ἀντὶ τῶν κοινῶν : θὰ μπῶ, θὰ ἰδῶ, θὰ πῶ κλπ. οἱ τύποι : θὰ μποῦ, θὰ ἰδοῦ, θὰ ποῦ κ. οὐ. κ.

Τὰ τρία τελευταῖα ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν τούτων ἀπαντοῦν καὶ εἰς τινὰ ἄλλα ἰδιώματα, ὡς λ.χ. τῶν Τζουμέρκων κλπ.

Εἰς τὴν τρίτην τάξιν, ἦτοι εἰς τὰ ἡμιδόρεια, ὡς λέγονται, ἰδιώματα ἀνήκουν (καθ' ὅσον δυνάμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ γνωρίζωμεν) τὸ τῆς βορείως τῆς Κονίτισης κειμένης Βούρμπιανης καὶ πιθανῶς καὶ τῶν περὶ αὐτὴν χωρίων. Εἰς ταῦτα ἀποβάλλεται μὲν ἄτονον ι καὶ ου, ἀλλὰ μένουσιν ἀμετάβλητα τὰ ἄτονα ε (ε, αι) καὶ ο ἢ ω. Κατὰ ταῦτα λέγεται μὲν ἐν αὐτοῖς Δ' μήτρ'ς καψόξ'λα, σπῖτ' κλπ. κλπ. = Δημήτρις, καψόξυλα, σπίτι κλπ., ἀλλὰ χωριά, καινούργιο ρούχο κ.τ.τ. καὶ οὐχὶ χωριά, καινούργιου ρούχου, ὅπως λέγουσιν εἰς τὰ προηγούμενα ἰδιώματα τῆς Ἡπείρου.

Ἄξια λόγου εἶναι τέλος τὰ συνθηματικὰ ἰδιώματα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος χώρας, ὡς πρὸς τὰ ὅποια αὕτη ὑπερτερεῖ ὅλας τὰς ἄλλας ἐλληνικὰς χώρας. Γνωστότερα μεταξὺ τούτων εἶναι : 1) τὸ μυστικὸν ἰδίωμα τῶν ἐμπειρικῶν γιατρῶν ἢ «καταφιανῶν» τοῦ Ζαγορίου, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα κομπογιαννίτικα 2) τὰ κουδαρίτικα ἢ κουδαρίστικα ἢ, ἄλλως μαστορίτικα, ἦτοι τὸ συνθηματικὸν ἰδίωμα τῶν κτιστῶν τῆς περιφερείας Κονίτισης 3) τὰ ἀλειφιάτικα, ἢ, ἄλλως γαλαντζ(δικα) (ἢ καλ—), δηλαδὴ τὸ ἰδίωμα τῶν γανωτῶν τοῦ χωρίου Μπαμπουρίου τῆς ἐπαρχίας Φιλιαίων 4) τὰ μπουκουραῖκα τῶν ραπτῶν τῶν Τζουμέρκων 5) τὸ μυστικὸν ἰδίωμα τῶν βαρελλοποιῶν τῆς Σωπικῆς κλπ.

Περὶ τὸν ἴσως νὰ λεχθῆ ὅτι καὶ εἰς τὴν Ἡπειρον, ὅπως ἄλλως τε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς ὅλας τὰς ἐλληνικὰς χώρας, εἰσχωρεῖ ὁσημέραι περισσότερον ἢ νεοελληνικὴ κοινὴ καὶ οὕτως ὅλα σχεδὸν τὰ γλωσσικά της ἰδιώματα ὑφίστανται καθ' ἑκάστην τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασίν της.

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ. Σχετικῶς πρὸς τὴν διάλεκτον τῆς ἀρχαίας Ἡπείρου ἰδ. Α. Thumb, Handbuch der Griech. Dialecte. Heidelberg 1909 καὶ Fr. Bechtel. Die Griech. Dialecte. II. Die westgriech. Dialecte. Berlin 1923. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἰδιώματα τῶν συγχρόνων Ἡπειρωτῶν, δύναται τις νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν τὰς ἐξῆς συλλογὰς : Π. Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ δημοτικῶν ἄσμάτων τῆς Ἡπείρου, Ἀθήναι 1880, Τοῦ αὐτοῦ : Παροι-

μιαστήριον κ.λ. Ἰωάννινα 1863, καὶ Ἑπειρωτικὸν Γλωσσάριον², Ἀθήναι 1909. — Γ. Χασιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἑπειρον δημοτ. ῥημάτων (μετὰ γλωσσαρίου ἐν τέλει), Ἀθήναι 1866. Ἰκανὴν λαογραφικὴν ὕλην εὕρισκε τις καὶ εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦ Ἑλλην. Φιλολ. Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως τόμ. ΙΔ' 205—277. ΙΕ'. 124—141. ΙΗ'. 179—227 κ.λ., ἐν Ζωγραφείῳ Ἀγῶνι, τόμ. Α'. 1—210 (Κωνσταντινουπόλει 1891), ἐν τῷ Ἑπειρωτικῷ Ἡμερολογίῳ «Δωδώνη» ἐκδοθέντι ὑπὸ Γ. Γάγαρη (Ἀθήναι 1896 κ.εξ.) καὶ τῇ ἀθηναϊκῇ ἐφημερίδι «Φωνῆ τῆς Ἠπείρου», ἐν «Λαογραφίᾳ» τόμ. Β'. 897 κ.εξ., Γ'. 270 κ.εξ., Ε'. 2 κ.εξ., Η'. 217 κ.εξ. κ.λ. κ.λ. Ἐπιστημονικὰς ἐργασίας εἰς τὰ ἡπειρωτ. ἰδιώματα ἔχομεν μέχρι τοῦδε τὰ ἑξῆς : Γ. Ἀναγνωστοπούλου, Περὶ τοῦ δυναμικοῦ τονισμοῦ ἐν τῷ ἰδιώματι τοῦ Ζαγορίου, Θεσσαλονίκη 1915. — Τοῦ αὐτοῦ, Περὶ τῆς κλίσεως τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ἀντωνυμιῶν ἐν τῷ ἰδιώματι τοῦ Ζαγορίου (= Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Χατζιδάκι, σελ. 176 κ.εξ.), Περὶ τοῦ ῥήματος ἐν τῇ ἐν Ἠπείρῳ ὁμιλουμένῃ (= Ἀθηνᾶ, ΛΣΤ'. 61 - 98), Τὰ νεοελλην. ἀνδρωνυμικά (κυρίως Ἑπειρωτικά) ἐν Λαογραφίᾳ, Ζ', 121 κ.εξ. καὶ τέλος βιβλιοκρισίαν μου ἐν Λεξικογραφ. Ἀρχεῖῳ ΣΤ', 500 κ.εξ. — C. Høeg, Les Saracatsans, I-II. Paris - Copenhagen 1925 - 1926. — I. Βογιατζίδου, Περὶ τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν ἀρτοποιῶν τοῦ Ζαγορίου (= Λαογραφία Η' 153 κ.εξ.). — Δ. Σάργου, Περὶ τῶν ἐν Ἠπείρῳ, Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ συνθηματικῶν γλωσσῶν (= Λαογραφία, Ζ', 520 - 54). — Χρ. Σούλη, Τὰ «Μπουκουραϊκά» τῶν Τζουμέρκων κ.λ. (= Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν Γ', 310 κ.εξ.). — Ν. Νίτσου, Μονογραφία περὶ τῆς ἐν Ἠπείρῳ κόμης Τσαμαντᾶ, Ἀθήναι 1926 (ἐν σελ. 291 - 296 περὶ τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν γανωτῶν τῆς Ἠπείρου, περὶ ἧς πρβλ. καὶ Χρ. Χριστοβασίλην ἐν τῷ περιοδικῷ «Θησαυρῷ» Β', τευχ. 48ον).